

Кримінальне право та кримінологія; Кримінальне виконавче право

УДК 341

Ямельська Христина Юріївна

аспірант кафедри міжнародного права

Інституту міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Ямельская Кристина Юрьевна

аспірант кафедры международного права

Института международных отношений

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Yamelska Khrystyna

Postgraduate of the Department of International Law of the

Institute of International Relations of

Taras Shevchenko National University of Kyiv

**ДО ПИТАННЯ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ НЕЛЮДСЬКОГО
ПОВОДЖЕННЯ ЧИ ПОКАРАННЯ ТА ПОВОДЖЕННЯ ЧИ
ПОКАРАННЯ, ЩО ПРИНИЖУЄ ГІДНІСТЬ ЛЮДИНИ
К ВОПРОСУ КРИМИНАЛІЗАЦІЇ БЕСЧЕЛОВЕЧНОГО
ОБРАЩЕННЯ ИЛИ НАКАЗАНИЯ И ОБРАЩЕННЯ ИЛИ
НАКАЗАНИЯ, УНИЖАЮЩЕГО ДОСТОИНСТВО ЧЕЛОВЕКА
ON THE ISSUE OF CRIMINALIZATION OF INHUMAN TREATMENT
OR PUNISHMENT AND TREATMENT OR PUNISHMENT THAT
DEGRADES HUMAN DIGNITY**

Анотація. У статті визначено теоретичні та праксеологічні детермінанти криміналізації видів неналежного поведіння. Проаналізовано статті 1,3,21 та 28 Конституції України у їх системному взаємозв'язку. Дано визначення про відповідність статей Конституції

України міжнародним нормам – Конвенції ООН проти катувань та практиці Європейського суду з прав людини.

Висвітлено потребу у вдосконаленні статті 127 Кримінального кодексу України, орієнтуючись на практику Європейського суду з прав людини, Конвенцію ООН проти катувань 1984 р., акти м'якого права квазісудових інституцій (органів Ради Європи, органів ООН) норми особливих частин кримінальних кодексів країн континентальної Європи, де наявне певне розмежування та катування, нелюдського поводження та поводження, що принижує гідність людини.

Автором проведено розмежування понять «катування», «нелюдське поводження або покарання», «поводження або покарання, що принижує людську гідність» через призму рішень Європейського суду з прав людини у справах про порушення статті 3 Конвенції про захист прав та основоположних свобод.

На підставі аналізу статті 127 Кримінального кодексу України автор вирізняє такі недоліки:

- об'єктивна сторона не містить «бездіяльність» або «свідому бездіяльність»,*
- відсутність спеціального суб'єкта вчинення злочину – службової особи,*
- недолік суб'єктивної сторони - відсутність непрямого умислу та спеціальної мети, що характеризує нелюдське чи жорстоке поводження.*

У зв'язку із цим висловлюється пропозиція про доповнення особливої частини Кримінального кодексу України спеціальною нормою статті 127 за жорстоке поводження, що не має ознак катування – спеціальної мети чи прямого умислу, однак завдає серйозних фізичних чи психічних страждань людині.

Ключові слова: гідність людини, запобігання катуванням, нелюдське поводження чи покарання, поводження чи покарання, що принижує гідність людини, криміналізація, людиноцентризм, права людини.

Анотація. В статті определены теоретические и праксеологические детерминанты криминализации видов жестокого обращения. Проанализированы статьи 1,3,21 и 28 Конституции Украины в их системной взаимосвязи. Дано определение о соответствии статей Конституции Украины международным нормам - Конвенции ООН против пыток и практике Европейского суда с прав человека.

Освещена потребность в совершенствовании статьи 127 Уголовного кодекса Украины, ориентируясь на практику Европейского суда с прав человека, Конвенцию ООН против пыток 1984, акты мягкого права квазисудебных институтов (органов Совета Европы, органов ООН), нормы особенных частей уголовных кодексов стран континентальной Европы, где имеется определенное разграничение пытки, бесчеловечного обращения и обращения, унижающего достоинство человека.

Автором проведено разграничение понятий «пытка», «бесчеловечное обращение или наказание», «обращение или наказание, унижающее человеческое достоинство» через призму решений Европейского суда с прав человека по делам о нарушении статьи 3 Конвенции о защите прав и основных свобод.

На основании анализа статьи 127 Уголовного кодекса Украины автор выделяет следующие недостатки:

- объективная сторона не содержит «бездеятельность» или «сознательную бездеятельность»,
- отсутствие специального субъекта совершения преступления - должностного лица,

– недостаток субъективной стороны - отсутствие непрямого умысла и специальной цели, характеризующий бесчеловечное или жестокое обращение.

В связи с этим предлагается дополнить Особенную часть Уголовного кодекса Украины специальной нормой статьи 127 за жестокое обращение, которое не имеет признаков пыток - специальной цели или прямого умысла, однако наносит серьезные физические или психические страдания человеку.

Ключевые слова: достоинство человека, предотвращение пыток, бесчеловечное обращение или наказание, обращение или наказание, унижающее достоинство человека, криминализация, человекоцентризм, права человека.

Summary. *The article identifies theoretical and practical determinants of criminalization of types of ill treatment. Articles 1,3,21 and 28 of the Constitution of Ukraine in their system interrelation are analyzed. These articles of the Constitution of Ukraine comply with international norms - the United Nation Convention against Torture and the practice of the European Court of Human Rights.*

The author notes about the need to improve Article 127 of the Criminal Code of Ukraine. The article propose the focus on the case law of the European Court of Human Rights, the UN Convention against Torture 1984, soft law acts of quasi-judicial institutions (Council of Europe, UN bodies), norms of special parts of the criminal codes of continental Europe, where there is a certain distinction and torture, inhuman and degrading treatment.

The author distinguished between the concepts of "torture", "inhuman treatment or punishment", "treatment or punishment that degrades human dignity" through the prism of the decisions of the European Court of Human Rights in cases of violation of Article 3 of the Convention for the Protection of Fundamental Freedoms.

Based on the analysis of Article 127 of the Criminal Code of Ukraine, the author identifies the following shortcomings:

- the objective side does not contain "inaction" or "conscious inaction",*
- the absence of a special subject of the crime - an official,*
- the disadvantage of the subjective side - the lack of indirect intent and a special purpose that characterizes inhuman or degrading treatment.*

In this regard, the author to supplement a special part of the Criminal Code of Ukraine with a special provision of Article 127 for ill-treatment that has no signs of torture - a special purpose or direct intent, but causes serious physical or mental suffering to a person.

Key words: *human dignity, prevention of torture, inhuman treatment or punishment, treatment, degrading treatment or punishment, criminalization, anthropocentrism, human rights.*

Постановка проблеми. З огляду на повторюваність випадків катувань та неналежного поводження у різних державах, абсолютність заборони такої практики міжнародним правом та практичною необхідністю заборони катувань в світлі виконання державами своїх зобов'язань, проблематика катувань та їх запобігання зумовлює необхідність комплексного її вивчення на межі міжнародного права та національного конституційного та кримінального права. Не зважаючи на те, що катування є предметом наукових досліджень багатьох науковців, в українській правовій науці досі не має комплексного дослідження питання криміналізації нелюдського поводження чи покарання та поводження чи покарання, що принижує гідність людини. Не зважаючи на те, що статті, закріплені в Конституції України, щодо заборони катування, нелюдського або такого, що принижує гідність поводження чи покарання повною мірою відповідають міжнародним зобов'язанням України за міжнародними

договорами та практиці Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ або Суд), стаття 127 Кримінального кодексу України встановлює відповідальність за лише вчинення катування, оминаючи увагою інші види неналежного поводження.

Аналіз останніх досліджень. Проблематика катувань та нелюдського поводження виступає предметом наукових досліджень, які присвячені питанням: розмежування понять «катування» і «нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження» (дослідження В.Г. Буткевича, [1] М.М., Крістіана М. Де Воса, [2] Т.І. Фулея, [3] Ю.Б. Хім'яка, [4] С.В. Шевчука, [5]), аналіз позицій ЄСПЛ щодо статті 3 Конвенції з захисту прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція) (праці А.П. Буценка) [6], відмінності катування, передбаченого Конвенцією проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 р., (далі - Конвенція ООН проти катувань), від катування, як воно визначене у ст. 127 КК України (праці М. І. Хавронюка) [7], недоліків статті 127 КК України у світлі практики ЄСПЛ (дослідження О. О. Сороки) [8] тощо.

Мета статті полягає у здійсненні комплексного дослідження правових детермінант криміналізації нелюдського поводження чи покарання та поводження чи покарання, що принижує гідність людини в Україні.

Виклад основного матеріалу. Стаття 28 Конституції України закріплює заборону катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність поводження чи покарання [9]. Така конституційна конструкція є повною мірою відповідною міжнародним зобов'язанням України за міжнародними договорами та практиці ЄСПЛ. Окремо варто наголосити і на відповідності конституційної норми підходам, з якими можемо перетнутися в актах м'якого права квазісудових європейських інституцій. Однак, такий прогресивний підхід не знаходить повністю

належного відтворення в нормах Особливої частини Кримінального кодексу України. Це знижує реальну ефективність національного механізму захисту прав людини в Україні.

Так, Особлива частина Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність тільки за вчинення катування без будь-якої згадки про кримінальну відповідальність за вчинення інших видів неналежного поводження. Однозначно, такий підхід законодавця не можна назвати виправданим з точки зору захисту права людини на гідність і з точки зору дотримання міжнародних зобов'язань України. Це зумовлює необхідність в науковому осмисленні теоретичних та праксеологічних детермінант криміналізації інших видів неналежного поводження. Розділимо відповідні детермінанти на два блоки - теоретичні та праксеологічні.

Теоретичні детермінанти своїми витокami мають цивілізаційні аксіологічні маркери європейської культури від часів античності, проходячи через призму ідей Просвітництва та досягаючи наших часів. Філософські політико-правові вчення представників класичного лібералізму Дж. Локка, Ш.Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо про національний суверенітет, природні права людини, значення людської гідності, стримування (обмеження) публічної влади суттєво вплинули на становлення європейської людиноцентричної правової ідеології.

Одним з ключових таких маркерів апріорі виступає людська гідність. Ідея людської гідності завжди була складовою європейської ідентичності і знайшла своє відтворення в концепті школи природного права, або ж класичної ліберальної правової доктрини. Іншою теоретичною детермінантою є ідеал обмеженої, в інтересах захисту фундаментальних прав індивіда, публічної влади. Саме значення людської гідності для європейської правової культури та обмеження свавілля публічної влади виступають філософською правовою основою заборони катувань та

нелюдського поводження в демократичному світі. Ідеї поваги до людської гідності, як основної цінності сучасного суспільства пройшли кризь політико-правове втілення у Декларації незалежності США 1776 р., Французькій декларації прав людини і громадянина 1789 р., Загальній декларації прав людини 1948 р., Конвенції 1950 року, що доводить праксеологічне значення ідей лібералізму у сучасному праві прав людини.

Саме тому ми бачимо заборону катувань в статті 1 Конвенції, що проголошує: «Високі Договірні Сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції, зокрема гарантують заборону катування - нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню» [10].

Вбачається доцільним статтю 3 Конвенції розглядати у системному взаємозв'язку зі статтею 15 Конвенції, де йдеться про те, що ні по одному з положень статті 3 не може бути зроблено відступ від зобов'язань. Тобто встановлена Конвенцією заборона має абсолютний характер, що у свою чергу відображається у статті 28 Конституції України. Це положення Конвенції є відтворення концепту людиноцентристської правової ідеології та закріплює ключовий для демократичного світу принцип недопущення катувань, що є обов'язковим для відтворення в національних правових систем Високих Договірних Сторін.

Особливе аксіологічне значення варто надавати конституційному закріпленню значення людської гідності. Системний аналіз статті 3 Конституції України дає підстави розглядати гідність людини поруч з її природним правом на життя у якості ключової конституційної цінності. Західна філософська правова думка від античності до сьогодення визначає гідність універсальною та засадничою цінністю. Власне, саме ця фундаментальна категорія мала вплив на конституційне закріплення прав і

свобод людини та на подальшу еволюцію міжнародного та національного механізмів захисту прав людини.

Отже, конституційна заборона катування або нелюдського поводження є спрямованою на формування ефективної протидії вказаним діянням через національний механізм захисту прав людини. Варто відзначити, що через статті 1, 3, 8, 21 та 28 Конституції України законодавець заклав основу людиноцентристської правової ідеології в Україні та створив аксіологічні основи для формування національного механізму захисту прав людини.

Праксеологічні детермінанти криміналізації таких видів неналежного поводження. Полягають у наступному.

Особлива частина Кримінального кодексу України містить статтю 127 [11], яка встановлює кримінальну відповідальність тільки за вчинення катування. Постає праксеологічне за своє суттю запитання про орієнтир при формуванні та доповненні відповідних норм кримінального закону. З огляду на потребу в виконанні міжнародних зобов'язань України у сфері захисту фундаментальних прав людини такими орієнтирами варто застосувати:

- Практику ЄСПЛ;
- Конвенцію проти катувань 1984 р.;
- Акти м'якого права квазісудових інституцій (органів Ради Європи, органів Організації Об'єднаних Націй);
- Норми особливих частин кримінальних кодексів країн континентальної Європи, де наявне певне розмежування та катування, нелюдського поводження та поводження, що принижує гідність людини.

Зосередимо увагу на перших двох орієнтирах у даному дослідженні.

Відповідно до частини 1 статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Конвенція є частиною національного законодавства. Крім

того, Законом України від 23.02.2006 року №4377-VI "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини" [12] було встановлено обов'язковість рішень ЄСПЛ, а його практика визначена джерелом права, яке застосовується українськими судами.

Стаття 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі - стаття 3 Конвенції) не надає характеристик, що визначають поняття «катування», «нелюдське поводження або покарання», «поводження або покарання, що принижує людську гідність». Навпаки, вона є досить лаконічною у порівнянні, до прикладу, зі статтею 8 Конвенції. Це зумовлено прецедентним характером практики ЄСПЛ та тенденцією до тлумачення ним норм Конвенції.

Відповідно до практики ЄСПЛ далеко не кожне діяння неналежного поводження підлягає регулюванню статті 3 Конвенції. У кожному конкретному випадку ЄСПЛ опирається на наявність **«мінімального ступеню жорстокості»** у цих правопорушеннях, що має відносний характер. При визначенні «мінімального ступеню жорстокості» враховується тривалість такого поводження, фізичні та психічні наслідки такого поводження, стать, вік і стан здоров'я потерпілої особи та інших факторів.

Однак, не дивлячись на всеохоплюючу юрисдикцію Конвенції та її вплив на різноманітні соціальні групи, на сьогоднішній день спостерігається тенденція до уніфікації певних критеріїв визначення **«мінімального ступеню жорстокості»**, розробки стандартів поводження у пенітенціарній сфері, розширення дії статті 3 Конвенції.

ЄСПЛ при визначенні поняття катування, посилається на статтю 1 Резолюції 3452, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 9 грудня 1975 року, в якій йдеться: «катування являє собою посилений та умисний вид жорсткого, нелюдського чи принижуючого гідність поводження і покарання» [13].

ЄСПЛ ніколи самостійно не надавав визначення поняття катування, натомість при прийнятті рішень часто звертався до визначення, що міститься у Конвенції ООН проти катувань, яка вступила в силу 26 червня 1987 року [14].

Так, при визначенні катування у розумінні Конвенції ООН проти катувань можна визначити наступні характерні елементи катування: умисність вчинюваного діяння; спричинення сильного болю або страждання фізичного чи морального характеру, мета вчинюваного діяння, отримання відомостей, покарання, залякування, інтенсивність страждань.

Деякі вчені вважають, що застосування останнього критерію не є виправданим. Крістіан М. Де Вос стверджує, що у справі, порушеній Данією та іншими державами проти грецького військового уряду (1969), Європейська комісія з прав людини підкреслила, що саме мета відіграє першочергове значення у розмежуванні катування від інших видів поводження. В обох випадках має місце спричинення страждань, але такі страждання в деяких випадках можуть бути виправдані (наприклад, у випадку пострілу в ногу підозрюваного, якщо це був єдиний спосіб затримати його), на противагу від катування, яке ніколи не може бути виправданим [2].

Крістіан М. Де Вос дійшов висновку, що у справах «Кінан проти Сполученого Королівства» та «Селмуні проти Франції» прослідковується тенденція, що інтенсивність поводження та ступінь страждань є менш важливими чинниками, оскільки поводження, яке раніше визнавалось як нелюдське, згодом може бути розцінено як катування [2].

Жорстоке поводження, яке не визнається катуванням Європейською комісією з прав людини чи ЄСПЛ по причині недостатнього рівня жорстокості, інтенсивності або цільової спрямованості, класифікується **як нелюдське чи принижуюче гідність поводження**. Оцінка мінімального рівня завжди має відносний характер у кожній конкретній справі і залежить

від врахування її фактичних обставин і іноді особливостей національного законодавства. У справі Греції [15] не тільки було розмежовано поняття катування від інших форм жорстокого поводження, але і визнано за необхідне провести розмежування між нелюдським і принижуючим гідність видами поводження на підставі ступеню жорстокості.

Щодо формулювання «покарання», то практика Суду щодо покарань незначна, так як в більшості справ, переданих до Суду, мова йде про поводження з особами, що позбавлені свободи.

На відміну від нелюдського поводження, визначення поняття **«поводження, що принижує гідність»** є базовим при кваліфікації правопорушення за статтею 3 Конвенції. Тобто, при визначенні чи було порушено статтю 3 Конвенції принцип поваги до людської гідності є ключовим фактором. Отримавши свідчення того, що цей принцип був порушений Суд може постановити порушення статті 3 Конвенції навіть якщо порушником не було скоєно насильних дій. Тут слід погодитись із С.В. Шевчуком стосовно того, що межа між нелюдським та таким, що принижує гідність, поводженням не є досить чіткою [5, с.146].

Доволі часто Суд у своїх рішеннях робить висновок, про те що потерпіла особа піддавалася як нелюдському, так і такому, що принижує гідність поводженню, до прикладу у справах **«Томасі проти Франції» (1992)** [16], **«Hulki Gunes v Turkey» (2003)** [17], **«Рівас проти Франції» (2004)** [18]. Однак, в практиці Суду проводиться розмежування між цими двома видами неналежного поводження. Зустрічаються рішення, в котрих зазначається лише про посягання на людську гідність людини без жорстокого поводження, чи катування.

Одним з найбільш яскравих прикладів вищевказаного судового підходу є **справа «Тайрера проти Великої Британії» (1978)** [19]. У справі було висунуто звинувачення в тому, що згідно з судовим рішенням,

п'ятнадцятирічного хлопця, обвинуваченого в незаконному нападі, повинні були сікти різками.

Крім того, дана справа є однією із тих випадків застосування Судом терміну «покарання, що принижує гідність». Після того, як було визначено, що ступінь жорстокості покарання не відповідає ступеню жорстокості катування або нелюдського поводження, Суд перейшов до розгляду питання, чи є таке покарання таким поводженням, що принижує гідність.

В судовому рішенні зазначалося: «До статті 3 відноситься те, що він безперечно був ображений не тільки винесеним вироком, а й застосованим до нього покаранням. З тим, щоб покарання було кваліфіковано, як «Принижує гідність» і суперечило статті 3, образу або приниження має досягти певного рівня» [19].

Більш того, Суд визначив деякі критерії для визначення ступеня нанесеної образи або приниження. Суд постановив, що визначення «є відносним: воно залежить від усіх обставин щодо даної справи і, особливо, від характеру і змісту самого покарання, а також від манери і способу його виконання».

Отже, засуджена особа може стверджувати, що поводження принижує його гідність, тільки коли рівень приниження перевищує притаманний будь-якому покаранню. Згідно зі Статтею 3, що принижує гідність, поводження і покарання має виражатися не стільки в винесеному вирокі, скільки в тому, як цей вирок приводиться у виконання. При цьому досить того, що жертва відчуває себе приниженою в власних очах. Узагальнюючи, під таким що принижує гідність поводженням мається на увазі поведінка яка викликає у потерпілої особи почуття страху, тривоги, неповноцінності, що спричиняє приниження чи залякування, а також зниження психологічного чи фізичного опору такої особи. Також важливо зазначити, що такі факти як стать чи вік мають важливе значення для оцінки діяння як такого, що принижує гідність.

Вважаємо, що визначення підходів ЄСПЛ до розуміння катування та відмежування від інших видів неналежного поводження має велике значення для можливого розширення статті 127 Кримінального кодексу України відповідною спеціальною нормою. Крім того, розмежування вказаних понять дає можливість глибше зрозуміти їх зміст та суть, що дасть змогу обирати ефективні засоби боротьби з порушенням прав людини.

З'ясування питання, чи піддавалась особа саме катуванню або ж нелюдському і такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, має відображатись у вироках судів при призначенні покарання і впливати на вид та розмір призначеного покарання. Наприклад, санкція ч. 1 статті 127 КК є відносно-визначеною, оскільки має один вид покарання і вказує його нижчу та вищу межі. Тому міра кримінальної відповідальності буде визначатись в межах санкції та з урахуванням змісту дій, мети, інтенсивності поводження та ступеню страждань [8, ст. 127].

Так, у абзаці 1 п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7 зазначено: при визначенні ступеню тяжкості вчиненого особою злочину суди повинні виходити із особливостей конкретного злочину і обставин його вчинення (форма вини, мотив і мета, спосіб, стадія вчинення, кількість епізодів злочинної діяльності, роль кожного із співучасників, якщо злочин вчинено групою осіб, характер і ступінь тяжкості наслідків, що настали, тощо) [20].

Пропозиція щодо криміналізації нелюдського поводження.
Аналізуючи численні рішення ЄСПЛ у справах по порушення статті 3 Конвенції проти України, можна виділити головні ситуації, коли вчиняються такі порушення: неналежне поводження щодо осіб, позбавлених свободи, неефективне розслідування правоохоронними органами кримінальних проваджень за скаргами осіб, що постраждали від

неналежного поводження з боку представників держави, за фактами смерті та зникнення людей.

Статтею 127 КК України передбачається відповідальність за катування, формулювання визначення якого було здійснено з урахуванням положень Конвенції ООН проти катувань від 10 грудня 1984 р., ратифікованої Україною 26 січня 1987 р. [14]. Однак реалізація положень Конвенції проти катувань у ст. 127 КК була здійснена з недоліками.

Одним із недоліків статті 127 КК України є його об'єктивна сторона, а саме визначення поняття «дія» (у Конвенції проти катувань вживається термін застосований «act») не передбачає «бездіяльність» або «свідому бездіяльність».

Крім того, стаття 127 КК України містить лише прямий умисел як суб'єктивну сторону інкримінованого діяння. Однак, з огляду на практику ЄСПЛ та положення Конвенції проти катувань при інкримінуванні жорстокого поводження мова може йти і про непрямий умисел та відсутність спеціальної мети, що характеризує нелюдське чи жорстоке поводження.

Крім того, законодавець ігнорує проблему застосування неналежного поводження саме службовими особами. Велика кількість рішень ЄСПЛ проти України та щорічні звіти Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню свідчать про гостру проблему вчинення неналежного поводження саме службовими особами.

Так, суб'єкт катування за ст. 127 КК загальний. Вченими наголошується, що у частині визначення суб'єкта цього злочину ст. 127 не узгоджена з ч. 1 ст. 1 Конвенції проти катувань, згідно з якою суб'єктом катування можуть бути тільки державні посадові особи чи інші особи, які виступають як офіційні [7, с. 66-67]. Тобто, відсутня вказівка на «спеціального суб'єкта» (службової особи).

Крім того, вважаємо доцільним виокремити у спеціальну норму відповідальність за жорстоке поводження, що не має ознак катування – спеціальної мети чи прямого умислу, однак завдає серйозних фізичних чи психічних страждань людині. З огляду на те, що українському законодавству, яке за своєю природою складає романо-германську систему права, традиційно притаманно чітке нормативне регулювання із закріплення відповідних норм у законах та кодексах. Тому виглядає логічним розширення статті 127 Кримінального кодексу України спеціальною нормою, що відповідає позиціям ЄСПЛ, застосовуючи відповідні критерії розмежування катування від інших видів неналежного поводження. Однак запровадження таких новел має бути обережним, з врахуванням інших положень КК України та дотриманням принципу правової визначеності.

Висновки. Формування комплексної за своєю природою людиноцентристської правової ідеології в Україні потребує неухильного дотримання нашою державою своїх міжнародних зобов'язань у сфері фундаментальних прав людини та реалізації на рівні галузевого законодавства прогресивних положень закладених в зміст норм та принципів Конституції України. Ключову роль у цьому процесі відіграє підвищення реальної ефективності національного механізму захисту фундаментальних прав людини у контексті захисту ключової для європейської цивілізації цінності – людської гідності. Привертає увагу невідповідність структури Особливої частини Кримінального кодексу України вимогам міжнародного права щодо заборони катувань та інших видів неналежного поводження. Прикметно, що попри значний вплив практики ЄСПЛ та актів м'якого права квазісудових європейських органів на модернізацію українського кримінального законодавства ст. 127 Кримінального кодексу України містить ряд суттєвих недоліків та невідповідностей міжнародному законодавству. Тому з акцентом на практиці ЄСПЛ вважаємо доцільним виокремити у спеціальну норму

відповідальність за жорстоке поводження, що не має ознак катування – спеціальної мети чи прямого умислу, однак завдає серйозних фізичних чи психічних страждань людині, що може стати вагомим кроком до підвищення реальної ефективності національного механізму захисту прав людини. Однак запровадження таких новел має бути обережним, з врахуванням інших положень КК України та дотриманням принципу правової визначеності.

Література

1. Буткевич В.Г. Європейський суд з прав людини. Судова практика. Стаття 3 ЄКПЛ заборона катувань / ред. В.Г. Буткевича. Київ: Право України, 2011. 560 с.
2. Christian M. De Vos. Mind the Gap: Purpose, Pain, and the Difference between Torture and Inhuman Treatment. URL: <https://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1206&context=hrbrief> (дата звернення 09.08.21).
3. Фулей Т.І. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: національна практика застосування в кримінальному судочинстві: навч.-метод. посіб. для суддів / Т.І. Фулей. Київ: ТОВ «Гештальд Консалтінг Груп» ДП «Зовнішторгвидав», 2008. 84 с.
4. Хімяк Ю.Б. Гармонізація кримінального права України з практикою Європейського суду з прав людини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2011. 21 с.
5. Шевчук С.В. Судовий захист прав людини: практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Київ: Реферат, 2007. 848 с.
6. Бущенко А.П. Стаття 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Систематизований дайджест рішень

- Європейського суду з прав людини. Друге доповнене та виправлене видання / Харківська правозахисна група. Харків: Права людини, 2009 р. 412 с.
7. Хавронюк М.І., Гацелюк В.О. Законодавство України проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: науково-практичний коментар. Київ: ВАІТЕ, 2014. 320 с.
  8. Сорока О. О. Реалізація практики Європейського Суду з прав людини у кримінальному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Київс. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2015. 253 с.
  9. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.09.2020).
  10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 03.09.2020).
  11. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 №2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 03.09.2020).
  12. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 року №4377-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#o130> (дата звернення: 03.09.2020).
  13. Декларація про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. Резолюція ООН від 09.12.1975. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_084#Text (дата звернення: 03.09.2020).

14. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10.12.1984. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (дата звернення 03.09.2020).
15. Council of Europe, European Commission of Human Rights. The Greek case (Application No. 3321/67 - Denmark v . Greece, Application No. 3322/67 - Norway v. Greece, Application No. 3323/67 - Sweden v . Greece, Application No. 3344/67 - Netherlands v. Greece), Report of the sub-commission. Strasbourg. 1969. p.177.
16. Tomasi v France (Application No. 12850/87): Judgment European Court of Human Rights, 27 August 1992. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57796%22%5D%7D> (дата звернення 03.09.2020).
17. Hulki Gunes v Turkey (Application No. 28490/95): Judgment European Court of Human Rights, 19 June 2003. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22fulltext%22:%5B%22Hulki%20Gunes%20v%20Turkey%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-61169%22%5D%7D> (дата звернення 03.09.2020).
18. Affaire Rivas C. France (Requête no 59584/00) Arrêt La Cour européenne des Droits de l'Homme, 1er Avril 2004. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-66247%22%5D%7D> (дата звернення 03.09.2020).
19. Case of Tyrer v. The United Kingdom (Application no. 5856/72): Judgment European Court of Human Rights, 25 April 1978. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57587%22%5D%7D> (дата звернення 03.09.2020).
20. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р.

№ 7. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03> (дата звернення 09.08.2021).

References

1. Butkevych V.G. European Court of Human Rights. Judicial practice. Article 3 of the ECHR prohibition of torture / ed. V.G. Butkevych. Kyiv: Pravo Ukrainy, 2011. 560 p.
2. Christian M. De Vos. Mind the Gap: Purpose, Pain, and the Difference between Torture and Inhuman Treatment. URL: <https://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1206&context=hrbrief> (Last accessed: 09.08.21).
3. Fulei T.I. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: National Practice in Criminal Procedure: teaching method. manual. for judges / Fulei T.I. Kyiv: Gestald Consulting Group LLC, SE "Foreign Trade Publishing House", 2008. 84 p.
4. Chemist Yu.B. Harmonization of criminal law of Ukraine with the practice of the European Court of Human Rights: author's ref. dis. ... cand. jurid. science: 12.00.08 / Nat. acad. sciences of Ukraine, Institute of state and law V.M. Koretsky. Kyiv, 2011. 21 p.
5. Shevchuk S.V. Judicial protection of human rights: the case law of the European Court of Human Rights in the context of the Western legal tradition. Kyiv: Referat, 2007. 848 p.
6. Bushchenko A.P. Article 3 of the Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms. Systematized digest of decisions of the European Court of Human Rights. Other supplemented and corrected editions / Kharkiv Human Rights Group. Kharkiv: Human Rights, 2009. 412 p.

7. Khavroniuk M.I., Gatseliuk V.O. Legislation of Ukraine against torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment: A Scientific and Practical Commentary. Kyiv: VAITE, 2014. 320 p.
8. Soroka O.O. Implementation of the practice of the European Court of Human Rights in the criminal law of Ukraine: dis. ... cand. jurid. Sciences: 12.00.08 / Kyiv. nat. Univ. Taras Shevchenko. Kyiv, 2015. 253 p.
9. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of June 28, 1996 № 254к/96-BP. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Last accessed: 03.09.2020).
10. Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms of November 4, 1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (Last accessed:03.09.2020).
11. Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 5, 2001 №2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (Last accessed: 03.09.2020).
12. On the execution of decisions and application of the case law of the European Court of Human Rights: Law of Ukraine of 23.02.2006 №4377-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#o130> (Last accessed: 03.09.2020).
13. Declaration on the protection of all persons from torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. UN Resolution of 09.12.1975. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_084#Text (Last accessed: 03.09.2020).
14. Convention against torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment of December 10, 1984. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (Last accessed: 03.09.2020).

15. Council of Europe, European Commission of Human Rights. Greek case (application № 3321/67 - Denmark v. Greece, application № 3322/67 - Norway v. Greece, application № 3323/67 - Sweden v. Greece, application № 3344/67 - Netherlands v. Greece), Report of the Subcommittee. Strasbourg. 1969. P. 177.
16. Thomas v. France (application № 12850/87): Judgment of the European Court of Human Rights, 27 August 1992. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57796%22%5D%7D> (Last accessed: 03.09.2020).
17. Hulki Gunes v. Turkey (application № 28490/95): Judgment of the European Court of Human Rights, 19 June 2003. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22fulltext%22:%5B%22Hulki%20Gunes%20v%20Turkey%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-61169%22%5D%7D> (Last accessed: 03.09.2020).
18. Affaire Rivas C. France (Requirement № 59584/00) Arrêt La Cour européenne des Droits de l'Homme, 1er Avril 2004. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-66247%22%5D%7D> (Last accessed: 03.09.2020).
19. Tyrer v. The United Kingdom (application № 5856/72): Judgment of the European Court of Human Rights, 25 April 1978. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57587%22%5D%7D> (Last accessed: 03.09.2020).
20. Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine "On the Practice of Criminal Punishment by Courts" of October 24, 2003 № 7. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03> (Last accessed: 09.08.2021).